

Siergiej Kowalow
Maria Curie-Skłodowska
University, Lublin
siergiej.kowalow@mail.umcs.pl
ORCID: 0000-0003-1717-9070

POZNAŃSKIE STUDIA SLAWISTYCZNE
NR 23 (2022)
DOI: 10.14746/pss.2022.23.3

Data przesłania tekstu do redakcji: 13.04.2022
Data przyjęcia tekstu do druku: 16.06.2022

Полацк-Вільня-Масква... Паэтычныя і біяграфічныя вандроўкі Алега Мінкіна

ABSTRACT: Kowalow Siergiej, *Polotsk, Vilnius, Moscow... Poetic and Biographical Wanderings of Oleg Minkin*, "Poznańskie Studia Slawistyczne" 23. Poznań 2022. Wydawnictwo "Poznańskie Studia Polonistyczne," Adam Mickiewicz University, Poznań, pp. 71–92. ISSN 2084–3011.

In the context of the ideas of geopoetics, the article examines the images of three cities—Polotsk, Vilnius, Moscow—in the work of the famous Belarusian poet Oleg Minkin. Poems from two poetic cycles are analyzed: *Гарады* (Cities) and *Гастрбайт* (Gastrbayt). Attention is drawn to such categories as biographical and cultural space, therapeutic landscape and nostalgic landscape, the influence of literary tradition on the image of the city and the influence of the cultural environment of the city on the national identity of the poet. In search of the *genius loci* of the three cities, Oleg Minkin portrays Polotsk as a city awakening its national identity, a space of hope, Vilnius as a harmonious space for life and, at the same time, a place of nostalgia for the former glory of the Grand Duchy of Lithuania, and Moscow as a new Babylon, a mixture of languages and peoples, a space of concentrated longing and nostalgia for the homeland.

KEYWORDS: geopoetics; image of a city; *genius loci*; Belarusian poetry; Oleg Minkin

Сярод сучасных беларускіх паэтаў цяжка знайсці аўтара з такой “вандроўнай”, нетыповай для свайго пакалення біяграфіяй, як у Алега Мінкіна. Большасць пісьменнікаў ягонага пакалення нарадзілася ў вёсцы, пасля заканчэння школы вучылася ў Мінску на гуманітарных факультэтах універсітэтаў, а пазней асела ў сталіцы, знайшоўшы працу ў рэдакцыях газет і часопісаў, у выдавецтвах альбо ў навучальных установах. У сваіх творах ўсе яны, за рэдкім выключэннем, настальгіравалі па вёсцы і наракалі на жорсткае, бяздушнае аблічча горада, у якім ім давялося пасяліцца і зрабіць паспяховую кар’еру. Алег Мінкін таксама паходзіць з вёскі (нар. у 1952 годзе у вёсцы Чарняўка Хоцімскага раёна Магілёўскай вобласці), але вучыцца пасля заканчэння школы паехаў не ў сталіцу рэспублікі – Мінск, а ў сталіцу шматнацыянальнай імперыі – Маскву, паступіўшы не на гуманітарны, а на тэхнічны факультэт: у Маскоўскі інстытут інжынераў сельскагаспадарчай вытворчасці. У сваёй творчасці ніколі не настальгіраваў па вёсцы, хаця і да паэтаў-урбаністаў, такіх як Адам Глобус, Галіна Булыка, Уладзімір Сцяпан, Міраслаў Шайбак не далучыўся. Змяняў гарады (Масква, Гомель, Полацк, Брэст, Вільня, зноў Масква, зноў Вільня), краіны (СССР, БССР, Літва, Расія, зноў Літва), выдаў тры паэтычныя зборнікі: *Сурма* (Мінкін, 1985), *Расколіна* (Мінкін, 1991), *Пенаты* (Мінкін, 2007), аповець *Праўдзівая гісторыя краіны Хлудаў* (Мінкін 1994а), кнігу для дзяцей *Месяц за месяцам* (Мінкін, 1994), кнігу выбраных твораў *Мяне тут не было* (Мінкін, 2018), зборнікі перакладаў вершаў Цыпрыяна Норвіда, Баляслава Лесьмяна, Леапольда Стафа, Міколы Зэрава. Сярод калег-пісьменнікаў заслужыў імідж жывога класіка, паэта-эстэта, але таксама – самотніка, дзівака і вісуса.

Напэўна, з такім іміджам сам Мінкін цалкам згодны, бо паняцце класічнасці ён успрымае не як прыжыццёвае залічэнне да пантэону бессмяротных, а як вызначэнне манеры пісьма і мастацкага ўзроўню твораў. Што да самоты, паэт лічыць яе натуральным станам свайго існавання:

Бо я заўжды на ўскрайку і наўзбоч,
І мне пасуе, калі побач ноч (Мінкін, 2018, 104).

У адным з інтэр'ю Алег Мінкін зазначыў, што ягоная паэзія існуе як бы па-за рэальным часам і па-за геаграфічнай прасторай: “Я недзе ўнутрана ні да чога не належу. Каларыт паэзіі нараджаецца і сплывае. У прыцыпе мая творчаць не прывязана да геаграфіі, да часу” (Галубовіч, 2010, 113).

І, сапраўды, разглядаць і інтэрпрэтаваць паэтычную творчасць Алега Мінкіна выключна ў кантэксце ягонага жыццяпісу і рэальных перамяшчэнняў у геаграфічнай прасторы было б занадта спрощана, бо інтэлектуальна-эмацыянальныя вандроўкі сучаснага беларускага паэта ў свет *Боскай камедыі* Дантэ і *Крумкача* Эдгара По аказалі, напэўна, большы ўплыў на ягоную творчасць, чым пераезд з Буратыі ў Цюмень альбо з Гомеля ў Брэст. Але ў той жа час цяжка не заўважыць адлюстраванне ў творчасці паэта беларускай гісторыі апошніх сарака гадоў (шлях Беларусі ад савецкай рэспублікі да незалежнай краіны, а потым ператварэнне ў краіну-марыянетку імперскай Расіі), розніцу паміж беларускім перыядам творчасці (да 1991 года) і віленскім (пасля 1991 года), стварэнне паэтычных вобразаў вялікіх гарадоў на падставе рэальных уражанняў ад пражывання ў іх нетрах. Невыпадкова паэт, які любіць аб'ядноўваць у агульныя паэтычныя цыклы свае раннія і познія вершы, вылучыў у зборніку выбранных твораў *Мяне тут не было...* дзве асобныя нізкі: *Гарады* (вершы пра гарады) і *Гастарбайт* (вершы пра працу на будоўлі ў Маскве ў 2009–2013 гадах.).

Мэта нашага артыкула – разгледзіць гэтыя нізкі Мінкіна ў інтэрпрэтацыйным ключы геапаэтыкі, звярнуць увагу на такія катэгорыі, як мастацкае ўвасабленне ў вершы досведу гарадской прасторы, пошукі *genius loci* розных горадоў, узаемаадносін рэальных краявідаў з настальгічнымі пейзажамі на падставе ўспамінаў, уплыў літаратурнай традыцыі на адлюстраванне вобраза таго ці іншага горада і ўплыў той ці іншай прасторы на пачуццё нацыянальнай самасвядомасці.

Адзначым, што ў адрозненні ад польскага літаратуразнаўства, у беларускім літаратуразнаўстве ідэі геапаэтыкі, фактычна, не выкарыстоўваліся: ні ў дачыненні да творчасці Алега Мінкіна, ні да творчасці іншых беларускіх пісьменнікаў. У Польшчы выдадзены пераклад кнігі піянера геапаэтыкі, шатландскага паэта

і літаратуразнаўца Кенэта Уайта (White, 2010), праблемам геапаэтыкі прысвечана змястоўная манаграфія Эльжбеты Рыбіцкай (Rybicka, 2014), асобныя артыкулы (Czermińska, 2011, 183–199), зборнікі (Gęsina, Kadłubek, 2016) і два нумары часопіса “*Porównania*” (№11/2012, №12/2013), куды ўвайшлі матэрыялы канферэнцыі *Powrót przestrzeni – środkowoeuropejska geopoetyka i nostalgia* (Познань, 7–8 мая 2012 года). Як слушна адзначае Аксана Верацюк у артыкуле *Próba określenia i uporządkowania znaczeń związanych z geopoetyką*, паняцце “геапаэтыка” ўжываецца сёння ў навуковым дыскурсе прынамсі ў шасці значэннях (Weretiuk, 2013, 25). Напэўна, у дачыненні да спробаў выкарыстання ідэі геапаэтыкі ў літаратуразнаўстве больш дамесна было б ужываць тэрмін “геакрытыка”, але так ці інакш усе шэсць значэнняў паняцця “геапаэтыка” ўзыходзяць да ідэй, творчасці і дзейнасці Кенэта Уайта, і амаль у кожным даследаванні, узнікшым у арбіце геапаэтыкі, цытуецца ягоная дэфініцыя гэтага паняцця: “*Gdybym miał się pokusić o słownikowe zdefiniowanie tego terminu, to powiedziałbym: «Studium związków intelektualnych i zmysłowych pomiędzy człowiekiem a ziemią w celu wykształcenia harmonijnej przestrzeni kulturowej»*” (White, 2010, 35).

У беларускім літаратуразнаўстве ў арбіце геапаэтыкі напісана кніга Альгерда Бахарэвіча *Бэзавы і чорны. Парыж праз акулары беларускай літаратуры* (Бахарэвіч, 2016) і, у пэўнай ступені, наш артыкул *Hobbici u bram Europy. Postmodernistyczna geopolityka w powieści Artura Klinaua Pikelhauba* (Kawalou, 2012, 333–344). Варта згадаць таксама артыкул даследчыка старапольскай літаратуры Дарюша Хэмпэрка *Echo na świat podane procederu podróży i życia mego awantur Salomei Pilsztynowej w świetle geopoetyki. Miejsce autobiograficzne* (Chemperek, 2016, 187–201), прысвечаны падарожным мемуарам Саламеі Пільштыновай з Русецкіх, якія належаць адначасова польскай і беларускай літаратурам.

Творчасці Алега Мінкіна беларускія літаратуразнаўцы прысвечалі не больш увагі, чым праблемам геапаэтыкі: у друку з’яўляліся асобныя рэцэнзіі на ягоныя зборнікі, імя паэта згадваецца ў асобных манаграфіях і даведніках, прысвечаных сучаснай беларускай літаратуры (Бабкоў, 2005; Бельскі, 1997; Бельскі, 2000; Бязлепкіна, 2003; Дубавец, 2007; Кавалёў, 1989; Кісліцына, 2006; Макмілін 2011), але

да гэтага часу не апублікавана ніводнага навуковага артыкула, няма персанальнай манаграфіі пра аднаго з найбольш выдатных беларускіх паэтаў, прадаўжальніка класічных традыцый Максіма Багдановіча і Уладзіміра Жылкі. У нашым артыкуле мы разгледзім мастацкае адлюстраванне ў паэзіі Алега Мінкіна вобразаў трох вялікіх гарадоў – Полацка, Вільні, Масквы – як гарадоў рэальных і гарадоў з паштоўкі, месцаў аўтабіяграфічных і літаратурных топасаў, асяроддзя варожага для чалавека і асяроддзя з тэрапеўтычным уздзеяннем, прасторы настальгіі і прасторы надзеі.

Полацк – прывід Пагоні

З трынаццаці вершаў у нізцы *Гарады* тры вершы Алега Мінкіна прысвяціў Полацку, хаця пражыў там няпоўныя два гады з перапынкам (1976, 1979), а, на прыклад, у Брэсце – ажно дзесяць гадоў (1981–1990). Але Брэсту (Берасцю) прысвечаны ў нізцы толькі адзін верш з нагоды ад’езду ў тайгу, пры чым расстанне з горадам не выклікае ў лірычнага героя (і ў паэта, бо ад’езд у тайгу – факт аўтабіяграфічны) адмоўных эмоцый, а наадварот, перапаўняе пачуццём радасці і надзеяй на фізічнае і духоўнае аднаўленне:

Дык бывай, мой горад хворы,
Спрэчкі марныя да зморы,
Непраглядная туга...
Бач, як хораша, што недзе
Ёсьць марошка і мядзвездзі,
І маўклівая тайга (Мінкін, 2018, 73).

Адзначым, што радок “Дык бывай, мой *горад* хворы” (курсіў мой – С. К.), як і назва *Берасьце* з’явіліся ў вершы падчас публікацыі ў зборніку выбраных твораў *Мяне тут не было...* (2018). У зборніку *Расколіна* (1991) верш называўся *У тайзе ніхто не плача*, а радок гучаў крыху інакш: “Дык бывай, мой *краю* хворы” (Мінкін, 1991, 27; курсіў мой – С. К.). Верш быў напісаны ў Брэсце і адлюстроўваў псіхалагічны стан аўтара ў пэўны момант жыцця (звернем увагу на эпітэт *хворы*), але

прысутнасць гэтага тэкста ў нізцы *Гарады* з тэматычнага і мастацкага пункту гледжання – слаба матываваная (верш, фактычна, пра тайгу, а не пра горад), як, зрэшты, і вершаў *Калыханка Ружанскаму палацу*, *Мірскі замак* (у зборніку *Расколіна* гэтыя два вершы былі аб’яднаныя ў асобную нізку *Замкі*), *Каложа*, *Хвала вам, майстры-мастакі*. З тэматычнага і мастацкага пункту гледжання цалкам адпавядае сваёй назве верш *Гомель* (у Гомелі паэт жыў у 1979–1980 годах) і верш *Менск*, хаця ў зборніку *Расколіна* ён называўся інакш: *Металіст*.

Каб лепш зразумець выключнае месца Полацка ў біяграфіі і творчасці Алега Мінкіна, варта для параўнання прыгадаць, якім паўстае вобраз беларускага горада ў ягоных вершах *Гомель* і *Менск*.

Верш *Гомель*, напісаны напачатку 90-х гадоў XX стагоддзя нагадвае верш-паштоўку, верш-фотаздымак, успамін чалавека, які некалі выпадкова апынуўся ў горадзе ў камандыроўцы і быў здзіўлены ягоным старасвецкім выглядам:

Сярод няўтуліцы дабітых і бязьлікіх
Усходніх нашых гарадоў і гарадкоў
Ты, Гомель, мо адзіны з панталыку
Зьбіваў сваёй красой здзічэлых землякоў.

Камандыраваных і ўсіх, хто выпадкова
Сыходзіў зь цягніка на прывакзальны пляц,
Дзівіла старасьвецкая Савецкай забудова,
І парк ангельскі, і з гадзіннікам палац {...} (Мінкін, 2018, 72).

У дзвюх строфах верша (у трэцяй страфе лірычны герой корміць з рукі лебедзя ў парку) Гомель прадстаўлены як выключэнне, жамчужына на фоне іншых беларускіх гарадоў, пазбаўленых гістарычнай спадчыны, населеных абыякавымі да мінуўшчыны *homo soveticus*. Факсіруючы ўвагу на рэштках старасвеччыны – вуліцы Савецкай (былая Румянцаўская, пазней – Прабойная, падчас нямецкай акупацыі – Гітлерштрасэ; будынкі XIX – пачатку XX стагоддзяў) і парку Румянцавых і Паскевічаў (помнік парка-палацавай архітэктуры XVIII–XIX стагоддзяў) – паэт ўпрыгожвае, рэтушуе рэальнае аблічча горада, з яго тыпова савецкімі кварталамі-мікрараёнамі, паўмі-

льённым працоўна-пралетарскім насельніцтвам, з “уторкнутымі” паміж старадаўніх губернскіх будынкаў на цэнтральнай вуліцы ўбогімі хрушчоўкамі і пампезнымі сталінкамі. Вобраз Гомеля паўстае ў вершы святочным, казачным, старасвецкім, настальгічным – такім, як запомніўся аўтару пры першым спатканні ў маладосці.

Адносіны паэта да савецкай архітэктуры і да савецкага ладу яшчэ больш выразна выяўлены ў вершы *Менск*, напісаным у другой палове 80-х гадоў XX стагоддзя, калі паэт жыў у Брэсце. Як і ў вершы *Гомель*, у вершы *Менск* непрыгляднай *сучаснасці* проціпастаўляецца настальгічная *старасвецкасць*, пад якой разумеецца прысутнасць гісторыі, атмасфера таямнічасці, стылёвасць архітэктуры:

Ад псэўдахараста навачасных будынкаў,
помнікаў безназоўнага часу й спустошаных душ,
у твае, Траецкае прадмесце, старасвецкія абдымкі
я хаваюся, як у густую траву хаваецца вуж.

Чырвань тваіх дахаў будзе да скону зрок мне лашчыць,
і я ані зварухнуся нават і тады,
калі мяне ў тоўшчу асфальту ўтрамбуе асфальтаўкладчык,
пракладваючы новы й шырокі прашпэкт у Нікуды
(Мінкін, 2018, 72–73).

Калі ў Гомелі лірычны герой хаваўся ад аблічча сучаснага горада ў ангельскім парку XVIII–XIX стагоддзяў, то ў Мінску ён шукае аазіс для душы ў Траецкім прадмесці – невялікім раёне над ракой Свіслач, забудаваным у XIX стагоддзя і адрэстаўраваным у 1982–1985 гадах. Сапраўдны гістарычны цэнтра Мінска – Верхні горад – знаходзіцца побач з Траецкім прадмесцем, але Верхні горад у 80-х гадах не быў яшчэ адрэстаўраваны і не меў такога лялечна-казачнага выгляду як Траецкае прадмесце. У савецкай Беларусі Траецкае прадмесце было адзіным адрэстаўраваным архітэктурным комплексам гарадскіх будынкаў, і хоць не мела вялікай архітэктурнай каштоўнасці ў параўнанні з асобнымі будынкамі Верхняга горада XVII–XVIII стагоддзяў, якім пашчасціла ацалець у савецкую нігілістычна-атэістычную эпоху, сталася своеасаблівым сімвалам гарадской

мінуўшчыны Беларусі, гэтакім макетам старадаўняга горада ў натуральную велічыню а la Вільня і ўлюбёным месцам адпачынку жыхароў і гасцей сталіцы.

У вершы Мінкіна *Менск Траецкае прадмесце* – гэта толькі знак, сімвал даўніны і прыклад гарманічнага гарадскога асяроддзя, таму важнае не столькі апісанне самога прадмесця (зрэшты, надзвычай мінімалістычнае – “чырвань дахаў”), колькі вобразы-метафары сучаснасці: “безназоўны час, “спустошаныя душы”, “прашпект у Нікуды” (як у вершы *Берасьце* метафара “хворы горад”/“хворая краіна”). І яшчэ звяртае на сябе ўвагу футурыстычна-апакаліпсічны вобраз асфальтаўкладчыка, бяздушнага молаха, які закатае ў асфальт чулыя душы мастакоў і паэтаў: магчыма, таго самага молаха, які праз сорак гадоў пасля напісання верша “закатае ў асфальт” беларускія палітычныя пратэсты супраць фальсіфікацыі прэзідэнцкіх выбараў у 2020 годзе.

З усіх беларускіх гарадоў Алег Мінкін вылучае ў сваіх творах Полацк, якім захапляецца і які сакралізуе. З гэтым старадаўнім горадам на поўначы Беларусі ў паэта гістарычная, біяграфічная, літаратурная і, напэўна, метафізічная сувязь.

Старадаўняя сталіца Беларусі, а, дакладней, Полацкага княства ўпершыню згадваецца ў летапісах у 862 годзе і займае выключнае месца ў гісторыі і культуры краіны, звязанае з імёнамі князёў Рагвалода і Усяслава Чарадзея, князёўны Рагнеды і святой Еўфрасінні, славянскага першадрукара Францішка Скарыны і паэта Сімяона Полацкага, пісьменніка-рамантыка XIX стагоддзя. Яна Баршчэўскага і цэлай пляяды беларускіх пісьменнікаў апошняй квадры XX стагоддзя: Уладзіміра Арлова, Вінцэся Мудрова, Пятра Васючанкі, Ірыны Жарнасек, Алеся Аркуша, Леры Сом і іншых. У Полацку з’явіўся першы на тэрыторыі Беларусі скрыпторы і першая бібліятэка (XII стагоддзя), першая навучальная ўстанова і тэатр (XVI стагоддзя), тут пад зямлёй тояцца таямнічыя хады-лабірынты, у якіх схаваныя старадаўнія скарбы беларусаў, а паводле дэтэктыўна-фантастычнай аповесці Влада *Лабірынты* (1924) – жывуць крывіцкія жрацы, апошнія прадстаўнікі старажытнай крывіцкай цывілізацыі (падрабязней пра гісторыю Полацка гл.: Арлоў, 1994).

Упершыню Мінкін апынуўся ў Полацку ў 1976 годзе, калі пасля двух гадоў працы інжынерам у Бураты вярнуўся ў Беларусь і спрабаваў знайсці працу ў Наваполацку (прамысловы горад-спутнік Полацка), дзе ў той час жылі ягоная маці і сястра. Але працу спачатку атрымалася знайсці толькі ў Горках, пасля ў Гомелі і толькі ў 1978 годзе Мінкін пераяжджае ў Полацк, зняўшы пакойчык у Запалоці, недалёка ад Сафійскага сабора (гэтаму архітэктурнаму помніку XI стагоддзя паэт прысвеціць асобны верш). У Наваполацку рускамоўны на той час паэт друкуецца ў газеце “Химик” і знаёміцца з маладым праяікам Уладзімірам Арловым, які раіць яму пачытаць творы Уладзіміра Караткевіча і перайсці на беларускую мову. Пад уздзеяннем атмасферы ў рэдакцыі “Химика”, дзе амаль усе размаўлялі па-беларуску, знаёмства з Арловым і ўражання ад твораў Караткевіча (у першую чаргу, ад апавядання *Сіняя-сіняя* са зборніка *3 вякоў мінулых* [1978]) Мінкін робіцца свядомым беларусам і пачынае пісаць вершы і прозу толькі па-беларуску.

Насамрэч Полацк у савецкія часы выглядаў не лепш, чым Гомель, Мінск, Брэст, Магілёў ці які іншы горад, занядбаны і нізведзены да стану правінцыі ў часы Расійскай імперыі, а канчаткова зруйнаваны і адбудаваны наоў паводле стандартных узораў савецкай архітэктурны ў часы СССР. Але культурная атмасфера горада, ягоны таямнічы *genius loci*, альбо тое, што ўладзімір Арлоў назваў полацкім менталітэтам, а Пятро Васючэнка – полацкім лабірынтам (Васючэнка, 2004, 12–22), захавалася і дала плён у выглядзе цэлай пляяды сучасных беларускіх пісьменнікаў, сярод якіх можна назваць і Алега Мінкіна – народжанага ў іншым месцы, але абуджанага ў якасці нацыянальнага творцы менавіта ў атмасферы Полацка пералому 70–80-х гадоў XX стагоддзя. Невыпадкова і верш Мінкіна *Полацк* прысвечаны не архітэктурным помнікам горада, не летаргічна-меланхалічным наддзвінскім пейзажам, а тэме абуджэння нацыянальнай свядомасці беларусаў:

Апоўначы, як аціхае гудзеньне машын,
Калі засынаюць змарнелыя вуліцы й плошчы,
Ці чуеш ты, як капытоў набліжаецца пошчак,
Між гмахаў маўклівых ледзь чутны, ці чуеш, скажы?

Ці бачыш, як вершнік нырцуе ў тумане густым
 На белым кані, у блішчастыя латы закуты,
 І срэбна зіхціць на шчыце яго крыж шасьцікутны,
 І меч яго ўзьняты, і мантыя ўецца, як дым.

Выходзь-жа, пакуль яшчэ пошчак ціхі не заціх,
 Пакуль яшчэ меч у нястомнай руцэ ён трымае –
 Змарыўся ўжо вершнік, і толькі таму ён трымае,
 Што зараз павінен, павінен цябе ён знайсьці! (Мінкін, 2018, 71).

Магчыма, таямнічы вершнік Мінкіна і з'яўляецца персаніфікаваным увасабленнем адвечнага *genius loci* горада.

Пра містычных вершнікаў, якія з'яўляліся ўначы на вулках Полацка і забівалі ягоных жыхароў, напісана ў *Аповесці мінулых гадоў* (XII стагоддзе): напэўна, так метафарычна летапісец апісваў эпідэмію чумы ці халеры ў горадзе. Але не з *Аповесці мінулых гадоў* бярэ свой літаратурны радавод вершнік Мінкіна, а са славутага верша-гімна Максіма Багдановіча *Пагоня*, з выявы дзяржаўнага герба Вялікага Княства Літоўскага, забароненага ў савецкай Беларусі ды і ў лукашэнкаўскай Беларусі таксама. Інтэртэкстуальныя сувязі паміж двума вершамі, плённае наследаванне сучасным паэтам багдановічаўскай традыцыі заўважныя “няўзброеным вокам”, дастаткова працытаваць некалькі строф *Пагоні*:

Ў белай пене праносяцца коні, –
 Рвуцца, мкнуцца і цяжка хрыпяць...
 Старадаўняй Літоўскай Пагоні
 Не разбіць, не спыніць, не стрымаць. <...>

Біце ў сэрцы іх – біце мячамі,
 Не давайце чужынцамі быць!
 Хай пачуюць, як сэрца начамаі
 Аб радзімай сталіцы баліць... <...> (Багдановіч, 1992, 314).

Акрамя верша Максіма Багдановіча магла паўплываць на Алега Мінкіна (свядома ці падсвядома) і карціна Язэпа Драздовіча *Пагоня*

(Пагоня Ярылы, 1921/1927), якая ў сваю чаргу створана пад уплывам багдановічаўскай Пагоні. Рамантычна-містычны верш *Полацк* (у зборніку *Сурма ён называўся У Полацку*) з'яўляецца адным з самых патрыятычных твораў Алега Мінкіна і да сённяшняга дня застаецца актуальным для беларусаў. Іншыя вершы Мінкіна пра Полацк (*Калі пазалотай кране зараніца...*, *Хвала вам, майстры-мастакі...*) – не такія знакавыя і запамінальныя, як верш *Полацк*, але ў іх таксама акцэнтаецца ўвага на слаўным мінулым горада і адбываецца яго сакралізацыя. Полацк як месца біяграфічнае ў жыцці Алега Мінкіна ператвараецца ў яго творчасці ў месца магічнае, настальгічнае, якое будзе служыць духоўным арыенцірам на далейшым жыццёвым шляху паэта і вабіць надзеяй на вяртанне – надзеяй, якая, магчыма, ніколі не здзейсніцца.

Вільня – прывід Вялікага Княства

У студзені 1991 года Алег Мінкін пераяжджае ў Літву разам з групай маладых беларускіх інтэлектуалістаў (Сяргей Дубавец, Таццяна Сапач, Сяргей Вітушка, Сяргей Харэўскі), каб адрадзіць легендарную газету “Наша Ніва” (1906–1914) і традыцыі беларускай культуры ў поліэтнічнай Вільні (на думку літоўскага паэта Томаса Венцловы настальгія па Вільні ўласціва не толькі асобным індывідумам, але і цэлым групам этнічным, Kowerko-Urbañczyk, 2012, 88).

Рэдактарам новай “Нашай Нівы”, якая задумвалася як літаратурна-інтэлектуальнае выданне, стаў Сяргей Дубавец, колішні паплечнік Мінкіна па таварыству маладых літаратараў “Тутэйшыя” (1986–1989). З 1991 года і да пераезду рэдакцыі ў Мінск у 1996 годзе, на старонках газеты рэгулярна з'яўляліся вершы і апавяданні Мінкіна пад уласным прозвішчам і пад псеўданімам “Хведар Ніцка”. Беларусы-нашаніўцы разам з жыхарамі Вільні ўдзельнічалі ў студзені 1991 года у абароне літоўскага Сейму і тэлецэнтра ад савецкага спецназа, змагаліся за свабоду і незалежнасць новай Радзімы. Зрэшты, Літва, а асабліва Вільня не ўспрымаліся нашаніўцамі як чужына, памятаючы шматвекавыя традыцыі беларускай культуры ў гэтым горадзе і ягоную ролю як сталіцы Вялікага Княства

Літоўскага – агульнай дзяржавы літоўцаў, беларусаў і украінцаў на працягу некалькіх стагоддзяў.

Пачалося не толькі арганізацыйна-культурнае, але і літаратурнае асваенне новай прасторы: на старонках “Нашай Нівы” публікуюцца вершы пра Вільню Алега Мінкіна, Таццяны Сапач, Адама Глобуса. Мяркуючы па вершах Мінкіна, ён нарэшце трапіў у горад-мару, гэткае “Траецкае прадмесце”, павялічанае ў дзесяткі разоў: з вузкімі вулкамі, шылдамі крамак, цаглянымі дворыкамі, густоўнымі кавярнямі, помнікамі сівой даўніны і пахам свежай кавы. У адрозненні ад тых паэтаў, якія прыяжджалі ў Вільню на некалькі дзён і ў паспеху стваралі вобраз “горада з паштоўкі”, “горада з фотаздымка” з наборам абавязковых архітэктурных помнікаў і стандартных уражанняў турыста, і ў адрозненні ад тых паэтаў, якія нарадзіліся ў Вільні, а потым былі вымушаны яе пакінуць, ствараючы па памяці магічна-настальгічны вобраз страчанай Аркадыі, перасяленец Мінкін Вільню паступова асвойваў, асцярожна ўжываўся ў новую геаграфічную і культурную прастору.

Як і многія іншыя гарады з багатай, шматвекавой гісторыяй (напрыклад, Кракаў), сучасная Вільня выглядае крыху соннай, музейнай, казачнай, але такой яна Мінкіну якраз і падабаецца як эстэтычная і этычная альтэрнатыва безаблічным савецкім гарадам з іхнімі “прашпектамі ў Нікуды”. А яшчэ – успрымаецца як панацэя ад штодзённых клопатаў і эканамічных праблемаў (ганарараў у “Нашай Ніве” не плацілі і паэту-інтэлектуалісту давялося ў 90-х гадах зарабляць на жыццё напаўкрымінальным гандлем каляровых металаў з Украіны ў Заходнюю Еўропу):

Калі скрыгатаньне, і грукат, і хрумст малацільні,
Што нашым завецца жыццём, дастае да нутра,
Адно застаецца – нырнуць у вадоймішка Вільні,
У плынь ейных вулак, у ціхую завань двара,
І мірсьціць, што скрыгат далёкі нічога ня значыць,
Хадзіць па кавярнях і крамках някідкіх цішком,
Пах кавы ўдыхаць, слухаць водгульле крокаў і бачыць

Бурштынавых пацерак цёплае зьязньне за шклом

(Мінкін, 2018, 75–76).

Як і ў літоўскай, і ў польскай паэзіі віленская тэма мае ў беларускай паэзіі даўнюю традыцыю, і кожны сучасны аўтар, які бярэцца за гэтую тэму, свядома ці падсвядома ўступае ў дыялог з гэтай традыцыяй: ягоны тэкст “абрастае” шматлікімі інтэртэкстуальнымі сувязямі, алюзіямі, прыхаванымі цытатамі. Пра Вільню ў тым ці іншым ракурсе пісалі класікі беларускай літаратуры: Янка Купала, Якуб Колас, Цётка, Алесь Гарун, Змітрок Бядуля, Ігнаці Абдзіраловіч, Наталля Арсеннева, Максім Танк, Пімен Панчанка і многія-многія іншыя (Дубавец, 2003). Урбаністычная тэма ў беларускай паэзіі пачалася ўласна з вершаў пра Вільню: нізкі Максіма Багдановіча *Места ў зборніку Вянок* (1913). Нізка складалася з дзевяці вершаў, у тым ліку такіх шэдэўраў як *Вулкі Вільні зіяюць і гулка грывяць!*, *У Вільні (Санет)*, *Завіруха*, *Ад спёкі дышуць дахі і асфальт...* На віленскую тэму напісаны таксама вершы Багдановіча *Касцел св. Анны у Вільні* (1911) і *Пагоня* (1916).

Па атмасферы і светла-меланхалічным настроі мінкінаўскія вершы пра Вільню перагукаюцца з багдановічаўскімі (асабліва з двума: *Вулкі Вільні зіяюць і гулка грывяць!* і *Ад спёкі дышуць дахі і асфальт...*), выключэннем з’яўляецца верш *Калі я Пляц Катэдры прамінаю...*, напісаны пад відавочным уплывам нізкі Уладзіміра Жылкі *Вершы аб Вільні* (1925). Заўважым, што ў вершах Мінкіна пра гарады савецкай Беларусі (Гомель, Брэст, Мінск) уплывы Багдановіча і Жылкі не выяўляюцца.

Нізка Жылкі складаецца з двух вершаў: *Калі сябры нас гудзяць згубаю...* і *О, Вільня, крывіцкая Мекка!* У першым з іх паэт выказаў надзею, што Вільня ў будучыні станеца беларускаю (крывіцкаю), у другім параўнаў Вільню з Меккаю, куды прарок Магамет вярнуўся пасля выгнання ў Медыну. З чэскай Прагі, дзе напісаны вершы, Медынай бачыўся Жылку савецкі Менск, як часовы цэнтр беларускага палітычнага і культурнага жыцця. Надзею на сапраўдную незалежнасць і росквіт Беларусі ён звязваў з крывіцкай Меккай – Вільняй, пра што і пісаў у лісце да Антона Луцкевіча 29 снежня 1925 года: “І яшчэ – веру: здзяйсненне сапраўднае суверэннасці нашага народа, сапраўднае незалежнасці адбудзецца толькі ў Вільні, ці... нідзе. Менск – этап

у развіцці і поступе нашае ідэі” (Жылка, 1998, 274). Як адважная паэтычная фантазія ўспрымалася мара Жылкі ў сярэдзіне 20-х гадоў пра беларускасць Вільні – горада, які на той час належаў Польшчы, а большасць насельніцтва якога складалі палякі ды габрэі (беларусаў і літоўцаў у горадзе было толькі некалькі працэнтаў)¹. Паэт спадзяваўся на міграцыю беларускіх сялян Віленшыны ў горад (нешта падобнае адбылося на працягу XX стагоддзя з Менскам):

А там, па-над мурамі даўнымі,
Дзе места ўсенькае відно,
Руіна думамі дзяржаўнымі
Гадае нам: чыё яно?

Але ўжо лёс рукой няўхільнаю
Загад вызначае з вякоў:
Усё магутней б’е пад Вільню
Прыбой нямоўкнучы з палёў...

Ўсё пераможней нястрыманае
Стыхіі шум і бурны круг...
О, места роднае, каханае,
Цябе залье крывіцкі рух! (Жылка, 1998, 76).

Каб зразумець і ўласціва інтэрпрэтаваць санет Алега Мінкіна *Калі я Пляц Катэдры прамінаю...*, трэба ведаць, што напісаны ён не напачатку 90-х гадоў калі паэт ужо жыве у Вільні, а Літва стала незалежнаю дзяржавай, а значна раней – у 1984 годзе, калі Мінкін упершыню наведаў Вільню – яшчэ савецкую, якая знаходзілася пад уладай Масквы, як і беларускі Менск. Верш Мінкіна напісаны ў такой жа ступені пад уражаннем ад горада, як і пад уражаннем ад вершаў Уладзіміра Жылкі, з’яўляецца інтэртэкстуальным працягам шматвяковай дыскусіі па “віленскім пытанні”, паэтычнай фантазіяй-летуценнем:

¹ Зрэшты, думка пра літоўскую Вільню ў сярэдзіне 20-х гадоў XX стагоддзя таксама ўспрымалася як беспадстаўная мара, але гісторыя вырашыла іначай.

Калі я Пляц Катэдры прамінаю
І бачу, што на Замкавай гары
Нянаскі сьцяг да гэтае пары
Над Вежай Гедымінавай лунае,

Я іншы сьцяг у смутку спамінаю,
Што там лунаць павінен угары:
Бялей ён ад бярозавай кары
І жычка ўсьцяж яго перацінае.

Да сэрца краю, да красуні Вільні
Я зноў і зноў вяртаюся няўхільна,
Каб выліць, што пячэ мяне знутры:

Скажы мне, Вільня, хто твой сын законны?
Скажы, як разагнаць твой одум сонны?
Скажы, чаму маўчаць твае муры? (Мінкін, 2018, 75).

Верш пра беларускі бел-чырвона-белы сцяг над вежай Гедыміна паэт не мог апублікаваць у савецкай Беларусі, у сённяшняй лукашэнкаўскай Беларусі за гэты верш можна трапіць за краты, а ў сённяшняй незалежнай Літве – быць абвінавачаным у палітычным рэвізіянізме (што праўда, пасля падзеяў 2020 года беларускі бел-чырвона-белы можна заўважыць у розных месцах Вільні, але ж – не над вежай Гедыміна; таму важна памятаць пра час і абставіны напісання верша Мінкіна). Уяўляючы ў 1984 годзе замест чырвонага савецкага сцяга над вежай Гедыміна беларускі бел-чырвона-белы сцяг, паэт марыў пра незалежнасць Беларусі і яе веліч, як у часы Вялікага Княства Літоўскага. Мара паэта часткова споўнілася ў 1991 годзе, калі над вежай Гедыміна замест савецкага сцяга залунаў жоўта-зялёна-чырвоны сцяг незалежнай Літвы, а над Менскам – бел-чырвона-белы сцяг незалежнай Беларусі. Але ў 1995 годзе пасля правядзення ў Беларусі “народнага рэферэндума” бел-чырвона-белы сцяг быў абвешчаны нацыяналістычным і заменены злёгка рэтушаваным бэсэсэраўскім сцягам, пад кіраўніцтвам прэзідэнта Аляксандра Лукашэнкі ў краіне пачала праводзіцца палітыка

вяртання да савецкіх ідэалаў і інтэграцыі з Масквой. Не спраўдзілася рамантычная надзея нашаніўцаў на росквіт беларускай культуры ў незалежнай літоўскай дзяржаве: улады шанавалі культуру нацыянальных меншасцяў, але не падтрымлівалі канцэпцыю поліэтнічнай Вільні. У 1996 годзе рэдакцыя “Нашай Нівы” прымае рашэнне аб пераездзе ў Мінск. Агульны настрой нашаніўцаў добра выказаў у сваім вершы тутэйшавец Адам Глобус, які ў 90-я годзе жыў “на два гарады”, у Вільні і ў Мінску:

У Вільні сьнег. У Вільні цішыня.

У Вільні ўтульна і выдатна сьпіцца.

Мне Беларусь заўсёды ў Вільні сьніцца
заможная, свабодная, мая...

У Менску дождж. У Менску мітусьня.

У Менску тлумна і няма спакою.

Тут не знаходзіш згоды сам з сабою.

Ды толькі ў Менску на Радзіме я (Дубавец, 2003, *Менск і Вільня*).

У працытаваным вершы Глобуса Вільня і Мінск паказаныя ў іншай перспектыве, чым у вершах Мінкіна: у казачнай, соннай Вільні добра марыць пра свабодную Беларусь, але жыць і змагацца за свабоду Радзімы выпадае ў тлумным, мітуслівым Мінску. Вільня для беларусаў, як і для многіх іншых нацыянальнасцяў – горад-успамін, месца настальгіі па Вялікім Княстве Літоўскім, эстэтычны антыдотум супраць савецкага і лукашэнкаўскага Мінска; але менавіта з Мінскам звязана будучыня Беларусі. Вось чаму многія нашаніўцы вярнуліся пасля дзесяці гадоў эміграцыі на Радзіму.

Алег Мінкін застаўся ў Вільні, у 1996 годзе ён заснаваў газету “Рунь” і аднайменнае выдавецтва пры ім, публікуючы творы беларускіх пісьменнікаў Літвы і іншых краінаў замежжа. Але ў 2004 годзе з-за фінансавых цяжкасцяў абодва выдавецкія праекты давалося згарнуць, як і прыватны бізнэс. Паэт, перакладчык, выдавец быў вымушаны згадаць сваю колішнюю прафэсію інжынера-электрыка і пайсці працаваць на будоўлі Вільні. А ў 2009 годзе, калі распалася сям’я, Мінкін з’яжджае ў Маскву, каб паспытаць на смак горкі хлеб будаўніка-гастарбайтара.

Масква – прывід Вавілона

У Маскве Алег Мінкін жыў і працаваў з 2009 па 2013 год, далучыўшыся да шматмільённай арміі гастарбайтараў у Расіі (толькі ў Маскоўскай вобласці працавала больш за два мільёны прыезжых працаўнікоў, пераважна з краін Сярэдняй Азіі і Каўказу, былых рэспублік СССР). Свае ўражанні паэт-будаўнік зафіксаваў у нізцы *Гастарбайт*, якая складалася з васьмі вершаў: *Матрац*, *Васілёк*, *Сінбад*, *Краявід*, *Вераб'і*, *Сам-насам*, *Маркіз дэ Сад*, *Каляды ў Маскве*.

Тэма расійскіх гастарбайтараў і звязаныя з ёй тэмы рабства, расізму, прыніжэнняў, гвалту, злачыннасці закраналіся ў прозе і драматургіі, у тэатры і кіно (можна згадаць знаны фільм узбекскага рэжысёра Юсупа Разыкава *Гастарбайтер* (2009) з удзелам узбекскіх і расійскіх актараў). У паэзіі, наколькі нам вядома, гэтая тэма да Мінкіна не ўзнімалася (прынамсі, паказаная “знутры”). Хаця прафесія інжынера-энергетыка лічылася адной з самых высокакваліфікаваных на рынку наёмнай працы, а Мінкін да таго ж быў кіраўніком брыгады, складзенай з кіргізаў і узбекаў, ён за чатыры гады працы наглядзеўся і даведаўся на ўласным вопыце дастаткова шмат пра жыццё “іншародцаў” у Расіі.

Масква як сталіца імперыі, як віноўца русіфікацыі і саветызацыі Беларусі, і ў ранейшых вершах Алега Мінкіна згадваецца ў негатыўным кантэксце: напрыклад, у вершы *Настальгія*, дзе ведзьма Кагорта гугнявіць радок з дзяржаўнага гімна БССР: “Мы Беларусы з братняю Руссю” (Мінкін, 2018, 104), альбо ў вершы *Сцяна пра спаддзелую краіну*, “{...} дзе смурод гнілля / Паўзе з крывавазорнага Крамля” (Мінкін, 2018, 98). Акрамя таго, трэба ўлічваць, што нізка *Гастарбайт* напісана шасцідзесяцігадовым аўтарам у складаны перыяд жыцця, таму не дзіўна, што ў вершах дамінуюць пачуцці расчаравання, стомы, самоты. Лёс закінуў яго, немаладога ўжо чалавека, у горад, дзе прайшла ягоная маладосць, напоўненая пачуццямі сяброўства, кахання, шчасця. Пуцінская Масква нулявых вельмі адрознівалася ад брэжнеўскай Масквы 70-х гадах XX стагоддзя, а праца на будоўлі побач з такімі ж выгнаннікамі-гастарбатарамі – ад лекцый ва ўніверсітэце і чытання найлепшых твораў сусветнай літаратуры ў бібліятэках. На жаль, нам не вядомыя раннія, студэнцкія вершы

Алега Мінкіна, каб можна было параўнаць, як змяніўся стасунак паэта да Масквы, але не цяжка ўявіць у якім кірунку адбыліся змены. У нізцы *Гастарбайт* вобраз Масквы прадстаўлены не як горад музеяў, тэатраў, старога Арбата, а як *нягорад*, бяздушнае месца чалавечых пакутаў і зламаных лёсаў, новы Вавілон:

У сеціве арматуры
Абыклы паўстаў краявід:
Вяршыня архітэктуры –
Закуты ў граніт “маналіт”.

Малдоўцы, ўетнамцы, кыргызы –
Найноўшы з усіх Бабілён...
Няветлае неба, а зьнізу
Прысыпаны сьнегам бэтон.

Спытацца-б, каму вежы-гмахі
Стаўляе брат-гэгемон?
Ды здрадлівы вецер пад пахі
Падхопіць, штурхне – і гамон (Мінкін, 2018, 107, *Краявід*).

У некаторых вершах вобраз горада паказаны не ў рэалістычным, а ў містычна-фантасмагарычным ключы: начныя краявіды будоўлі з “мёртвымі” вежавымі кранамі, аголенай арматурай, абарванай праводкай навяваюць паэту матывы з твораў Маркіза дэ Сада; зняможаны працаўнік-узбек нагадвае заблукаўшага ў часе і прасторы Сіндбада-мараплаўцу; кухарка з Сібірска, што накладвае ў брудныя місы плоў, параўноўваецца з адаліскай; а дзяўчына-беларуска, што робіць татуіроўкі ў салоне Тату – са слуцкімі ткачыхамі з аднайменнага верша Максіма Багдановіча (сціплы, здавалася б, верш *Васілёк* – адзін з лепшых у нізцы *Гастарбайт* і ў творчасці Мінкіна ўвогуле).

Уражвае самаіронія паэта-эстэта, які параўноўвае сябе з прыматам, як роўны з роўнымі пачуваецца ў таварыстве галодных маскоўскіх вераб'ёў, а ў якасці адзінага доказу сваёй прыналежнасці да чалавечай расы называе пляшку таннага віна. Іронія знікае ў тых

радках і вершах, дзе дамінуе пачуццё настальгіі, ўзнікае тэма пакінутай радзімы. *Нягорад* Масква – месца-выбух сканцэнтраванай настальгіі выгнаннікаў-гастарбайтараў па сваіх родных мясцінах; ноччу над спячымі ў падвалах, інтэрнатах, нежылых кватэрах працаўнікамі, узнікаюцца брудныя пахі чалавечых выпарэнняў і прыгожыя сны пра Фергану, Ісык-Куль, Сібірск, вёску Петракі.

Настальгія па Радзіме – магістральная тэма маскоўскай нізкі Алега Мінкіна; нават калі лірычны герой узнімае галаву ад будзённых клопатаў і глядзіць на зорнае неба, Птушыны шлях настойліва паказвае яму шлях на захад (на Вільню? на Полацк? у краіну дзяцінства – краіну белых і жоўтых гарлачыкаў?):

Замест хоць раз сыпнуць мне сытнай манны,
Панастаўляў ты, горад велізманны,
Абапал вуліцы зязлезныя платы,
Свае вартуючы ад прыхадняў палацы...
Рыпіць пад ботам сьнег. Я хукаю на пальцы.
Мне-б завярнуць пагрэцца, ды куды?

У гуле-рэхаце нахабныя рэклямы
па небатвары крэсьляць плямы,
І засьцяць зоркам зрок, а наўскасы
Над іхным полыскам, заўсёдна і нязманна,
Птушыны Шлях кладзецца сьледам санным
На захад... ды рыпаць усё няісьней палазы (Мінкін, 2018, 109,
Каляды ў Маскве).

Выехаўшы на пераломе 2013–2014 гадоў у адпачынак у Вільню, Алег Мінкін ужо не вярнуўся ў Маскву: пачалася рэвалюцыя ва Ўкраіне, неўзабаве Расія акупавала Крым і справакавала сепаратысцкі рух на Данбасе, распачаўшы гібрыдную (тады яшчэ) вайну з Украінай і ўвачавідкі пацвердзіўшы свой вобраз “крывавазорнай” імперыі. Застаўшыся ў Вільні, паэт нейкі час марыў пра пераезд у Полацк, асабліва на хвалі беларускай рэвалюцыі 2020 года. Але параза грамадскіх пратэстаў і жорсткія рэпрэсіі ўладаў перакрэслілі гэтыя

спадзяванні, выклікаўшы паток беларускіх палітычных эмігрантаў у краіны Заходняй Еўропы.

Біяграфічныя вандроўкі Алега Мінкіна адлюстраваліся ў ягонай паэтычнай творчасці, у тым ліку ў вобразах трох гарадоў: беларускага Полацка, літоўскай (а таксама беларускай) Вільні, расійскай (а таксама ўсіхнай і нічыёй) Масквы. У першым з гэтых гарадоў паэт марыў жыць, але гэта мара не спраўдзілася; у другі пераехаў, каб на падмурку мінуўшчыны пабудаваць беларускую будучыню, але гэта мара спраўдзілася толькі часткова; у трэцім апынуўся выпадкова, каб пераканацца, што нельга вяртацца ў тое месца, дзе ты некалі быў шчаслівы, і гэтая ісціна цалкам спраўдзілася.

Кожны з трох гарадоў – гэта месцы аўтабіяграфічныя, але таксама знакавыя, магічныя для творчасці Алега Мінкіна і ўсходнеўрапейскай літаратуры ўвогуле. Полацк – горад, у якім абуджаецца нацыянальная самасвядомасць, месца надзеі; Вільня – горад, у якім чалавек знаходзіць гарманічную для жыцця прастору, але адчувае сябе крыху як у гістарычным музеі; Масква – горад, у якім перамяшчаюцца ўсе мовы і нацыянальнасці, месца канцэнтраванай тугі і настальгіі па радзіме.

Літаратура

- Арлоў, У. (1994). *Таямніцы полацкай гісторыі*. Мінск: Беларусь.
- Бабкоў, І. (2005). *Вытлумачэнні ру[і]наў*. Мінск: Логвінаў.
- Багдановіч, М. (1992). *Поўны збор твораў*. Т. 1. Мінск: Навука і тэхніка.
- Бахарэвіч, А. (2016). *Бэзавы і чорны. Парыж праз акулары беларускай літаратуры*. Мінск: Выдавец Зміцер Колас.
- Бельскі, А. (1997). *Сучасная беларуская літаратура*. Мінск: Народная асвета.
- Бельскі, А. (2000). *Сучасная літаратура Беларусі*. Мінск: Аверсэв.
- Бязлепкіна, А. (2003). *Разам і паасобку: таварыства "Тутэйшыя". Гісторыя. Асобы. Жанры*. Мінск: Беларускі кнігазбор.
- Васючэнка, П. (2004). *Полацкі Лабірынт*. У: П. Васючэнка, *Адлюстраванне перша-твора. Літаратура ў філалагемах і пятрогліфах*. Мінск: Логвінаў, с. 12–22.
- Галубовіч, Л. (2010). *Сыс і кулуары. Літаратурна-крытычныя эсэ*. Мінск: Літаратура і мастацтва.

- Дубавец, С. (2007). *Вершы*. Мінск: Бібліятэчка часопісу “Дзеяслоў”.
- Дубавец, С. (2003). *Вільня. Анталёгія беларускай паэзіі XX ст.* “Arche”, №5. <https://tinyurl.com/2p8a6suw> (5.04.2022).
- Жылка, У. (1998). *Выбраныя творы*. Мінск: Беларускі кнігазбор.
- Кавалёў, С. (1989). *Як пакахаць ружу. Літаратурна-крытычныя артыкулы пра маладую беларускую паэзію 80-х гадоў*. Мінск: Бібліятэчка часопіса “Маладосць”.
- Кісліцына, Г. (2006). *Новая літаратурная сітуацыя: змена культурнай парадыгмы*. Мінск: Логвінаў.
- Макмілін, А. (2011). *Пісьменства ў халодным клімаце. Беларуская літаратура ад 70-х гг. XX ст. да нашых дзён*. Беласток: Orthdruk.
- Мінкін, А. (1985). *Сурма. Вершы*. Мінск: Мастацкая літаратура.
- Мінкін, А. (1991). *Расколіна. Вершы і паэма*. Мінск: Мастацкая літаратура.
- Мінкін, А. (1994). *Месяц за месяцам*. Мінкін: Юнацтва.
- Мінкін, А. (1994а). *Праўдзівая гісторыя краіны хлудаў*. Мінск: Мастацкая літаратура.
- Мінкін, А. (2007). *Пенаты*. Мінск: Логвінаў.
- Мінкін, А. (2018). *Мяне тут не было. Паэзія і проза*. Мінск: Кнігазбор.
- [Arloŭ, U. (1994). *Taŭmniŭcy polackaj gistoryi*. Minsk: Belarus’.
- Babkoŭ, Ī. (2005). *Vytlumačeŭni ruŭiŭnaŭ*. Minsk: Logvinaŭ.
- Bagdanovič, M. (1992). *Поўны збор твораў*. Т. 1. Minsk: Navuka i tehnik.
- Baharëvič, A. (2016). *Bëzavy i čorny. Paryŭ praz akulãry belaruskaj litaratury*. Minsk: Vydavec Zmicer Kolas.
- Bel’ski, A. (1997). *Sučasnaâ belaruskâ litaratura*. Minsk: Narodnaâ asveta.
- Bel’ski, A. (2000). *Sučasnaâ litaratura Belarusi*. Minsk: Aversëv.
- Bâzlepkiŭna, A. (2003). *Razam i paasobku: tavarystva “Tutejšyâ”*. Gistoryâ. Asoby. Źanry. Minsk: Belaruski knigazbor.
- Vasûčëŭka, P. (2004). *Polacki Labirynt*. U: Vasûčëŭka, P. Adlûstravanne peršatvora. Litaratura ŭ filalagemah i pãtroglifah. Minsk: Logvinaŭ, s. 12–22.
- Galubovič, L. (2010). *Sys i kuluary. Litaraturna-krytyčnyâ èsë*. Minsk: Litaratura i mastactva.
- Dubavec, S. (2007). *Veršy*. Minsk: Bibliatëčka časopiŭsu “Dzeasloŭ”.
- Dubavec, S. (2003). *Vil’na. Antalegiã belaruskaj paëziũ XX st.* “Arche”, №5. <https://tinyurl.com/2p8a6suw> (5.04.2022).
- Žylka, U. (1998). *Vybranyã tvory*. Minsk: Belaruski knigazbor.
- Kavalëŭ, S. (1989). *Ãk pakahač’ ružu. Litaraturna-krytyčnyã artykuły pra maladuũ belaruskũ paëziũ 80-h gadoŭ*. Minsk: Bibliatëčka časopiŭsa “Maladosc”.
- Kislicyna, G. (2006). *Novaã litaraturnaã situacyã: zmena kul’turnaj paradymy*. Minsk: Logvinaŭ.
- Makmilin, A. (2011). *Pis’menstva ŭ halodnym klimace. Belaruskâ litaratura ad 70-h gg. XX st. da našyh dzën*. Belastok: Orthdruk.
- Minkin, A. (1985). *Surma. Veršy*. Minsk: Mastackaã litaratura.
- Minkin, A. (1991). *Raskolina. Veršy i paëma*. Minsk: Mastackaã litaratura.
- Minkin, A. (1994). *Mesãc za mesãcam*. Minkin: Ūnactva.

- Minkin, A. (1994a). *Praŭdzivaâ gistoryâ krainy hludaŭ*. Minsk: Mastackaâ litaratura, 1994.
- Minkin, A. (2007). *Penaty*. Minsk: Logvinaŭ.
- Minkin, A. (2018). *Mâne tut ne bylo. Paëziâ i proza*. Minsk: Knìgazbor.]
- Chemperek, D. (2016). *Echo na świat podane procederu podróży i życia mego awantur Salomei Pilszynowej w świetle geopoetyki. Miejsce autobiograficzne. Y: Memuarystyka w dawnej Polsce*. Рэд. P. Borek, D. Chemperek, A. Nowicka-Struska. Kraków: Collegium Columbinum, c. 187–201.
- Czermińska, M. (2011). *Miejsca autobiograficzne. Propozycja w ramach geopoetyki*. "Teksty Drugie", №5, c. 183–199.
- Gęsina T., Kadłubek, S. (рэд.). (2016). *Przestrzeń. Literatura. Doswiadczenie. Z inspiracji geopoetyki*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Kawalou, S. (2012). *Hobbici u bram Europy. Postmodernistyczna geopolityka w powieści Artura Klinaua Pikelhauba*. "Porównania", №11, c. 333–344. DOI: <https://doi.org/10.14746/p.2012.11.11239>
- Kowerko-Urbańczyk, M. (2012). *Wilno jako projekt nienostoligiczny. Litewska proza wobec wielokulturowości i palimpsestowości Wilna*. "Porównania", №12, c. 87–102.
- Rybicka, E. (2014). *Geopoetyka. Przestrzeń i miejsce we współczesnych teoriach i praktykach literackich*. Kraków: Universitas.
- Weretiuk, O. (2013). *Próba określenia i uporządkowania znaczeń związanych z geopoetyką*. "Porównania", №12, c. 25–42. DOI: <https://doi.org/10.14746/p.2013.12.11047>
- White, K. *Poeta kosmograf*. (2010). Укл., апрац, і пер. K. Brakoniecki. Olsztyn: Centrum Polsko-Francuskie.

- **SERGIEJ KOWALOW**—professor at the Department of Slavic Literary Studies, Maria Curie-Skłodowska University in Lublin, Poland. Specialisation: literary studies; academic interests: literature of the Grand Duchy of Lithuania, contemporary Belarusian literature, contemporary Slavonic drama; Selected publications: *Hieroika-epičnaja paezija Bielarusi i Lityv kanca XVI st.* (1993); *Stanaŭliennie polskamoŭnaj paezii ŭ polilinhvistyčnaj litaratury Bielarusi epochi Reniesansu* (2002); *Šmatmoŭnaja paezija Vialikaha Kniaŭstva Litoŭskaha epochi Reniesansu* (2010) [Multilingual poetry of the Grand Duchy of Lithuania of the Renaissance time] *Litaratura Vialikaha Kniaŭstva Litoŭska ha pačatku XVI–XVII stst.: fienomien pamiežža* (2011) [The Literature of the Grand Duchy of Lithuania of 16th – early 17 th cc.: Phenomenon of the Cultural Borderland] *Pačvara ŭ reliktyvam liesie. Litaratura. Teatr. Krytyka* (2013).